

Research Paper

Explaining the Crystallization of Power in Urban Land Planning the Case Study of Qazvin Orchards

Hooman Babapour^a, Zohreh Davoodpour^a , Maryam Moinifar^a

^a. Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran

Email: zdavoudpour@yahoo.com

ARTICLE INFO

Keywords:

Power,
Urban land,
Qazvin Orchards,
Qualitative Analysis,
Grounded Theory.

Received:

27 November 2022

Received in revised form:

5 March 2023

Accepted:

31 March 2023

Available online:

28 April 2023

pp. 55-70

ABSTRACT

The territory of Iran and its urban spaces in particular has found its current shape and order in the interactions of political-economic forces. Therefore, any fundamental analysis of this space requires a detailed knowledge of the actors (or in other words, the actors and their political and economic relations) and the interactions between them. Such an approach has been the main goal of the current research in the example of Qazvin city, as an example of the historical and industrial cities of the country. The research method used in terms of the type of qualitative analysis and according to the purpose of the research was fundamental. The grounded theory method is used as the main foundation of the research with an in-depth interview tool in the form of an open questionnaire according to the opinion of experts. It should be noted that the sample size was selected using the cluster technique 30 people were selected and the analytical software of the research was MAXQDA. The findings of the research identified the factors of the destruction of traditional Qazvin gardens as a concrete manifestation of the action of various power actors in the city of Qazvin, and based on this, the expansion of the ring road was identified as the means of this destruction, which was realized in the coordination of interested and competent institutions as well as non-native capitalism in general. Also, the results of the research indicate that the rentier economy, the absence of the tax system, the Islamic inheritance law, quantification as a tool for measuring the performance of management, along the absence of free media, etc. They provide a public good.

Citation: Babapour, H., Davoodpour, Z., & Moinifar, M. (2023). Explaining the Crystallization of Power in Urban Land Planning the Case Study of Qazvin Orchards. *Journal of Sustainable City*, 6 (1), 55-70.

 <http://doi.org/10.22034/JSC.2021.285378.1468>

© The Author(s)

Publisher: Iranian Geography and Urban Planning Association.

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The territory of Iran, and in particular its urban spaces, has found its current form in the interactions of political-economic forces. Therefore, any fundamental analysis of this space requires accurate knowledge of the actors and their interactions. The sum of social, economic, governance developments, and political ideologies governing society, each as influential stakeholders, has a prominent role in shaping contemporary Iranian cities. In this regard, the issue of how political, economic, social, and legal documents have affected the physical structure of cities in this land as well as how it has affected the decision-making process of urban development in Qazvin, has been studied in this paper. Also, the structures of power in the physical and spatial development of Qazvin have been explained. In this regard, the main question of this research can be posed as:

-What is the relationship between power factors and urban land policy in Qazvin?

Methodology

In the present paper, the research method was qualitative analysis as well as being fundamental according to the purpose of the research. It is noteworthy that the grounded theory method as the main foundation of research was used. Also, the tools of gathering information were an open questionnaire according to the opinion of 30 former mayors, experts and experts has been done in cluster interview. In order to validate the results of the interview, spatial and field survey data were used. Significantly, that the updated MAXQDA software has been used for data analysis.

Results and discussion

The findings of the study indicated that the factors affecting the destruction of traditional gardens in Qazvin, which if paid attention to these cases, the garden gardens out of the circle of power and the risk of permanent destruction is prevented, which was as follows:

Incomplete planning program: Land management of Iran as the best type of population distribution and activity in the territory of Iran, in different periods and stages in the contemporary history of the country, had been emphasized and considered, but the end product of unbalanced distribution and density of population and activity. As a result, efforts have been made to reduce density in high-density areas in the form of projects such as the transfer of industries within a radius of 120 km from Tehran, which had practically led to the industrialization of cities located within the mentioned radius.

Custom and law: one of the most important problems that threaten traditional gardens was the fragmentation and separation of large gardens into small parts according to Islamic inheritance law and the division of property between heirs. The structure of law based on Islamic precepts could also be considered as one of the factors intensifying power and limiting the power of planning with the presumption of public good.

Non-native capitalism: The traditional gardens of Qazvin had been created as a favorable opportunity for non-native and indigenous land eaters. This group with high experience in this process can make huge profits by buying these gardens at the rate of gardens and agricultural land, changing their use and selling them. The process of centrist power has again directed profits in favor of the centrists.

Industrial development: Industrial development had been discussed with the establishment of an industrial town in gardens, water, and polluting industries. Based on industrial development, with the establishment of an industrial town in the area of gardens, the higher income generation of the industry compared to horticulture led to the establishment of industrial facilities on the outskirts of these gardens and accelerated their destruction.

Stakeholder groups: Inefficient consulting engineers was one of the issues raised in stakeholder groups. They did not have the community to study, but they did not need to respond.

Infrastructure factors: Roads in combination with other types of urban

facilities were destructive to natural lands. Their creation was a prerequisite and the primary factor of major land use, changing the surrounding environment.

Conclusion

According to experts, the growth of the city in the northern direction had led to the destruction of the northern gardens of the city, and every day more and more agricultural land and orchards were sacrificed for urban development. Under the will of government institutions and organizations, traditional gardens of the city, influential people had been captured and changed their use. Road construction had been one of the prerequisites for such a process. Promoting organizational transparency in the form of publishing the list of income, expenses, contracts, tenders, employment processes of Qazvin Municipality, increasing oversight-accountability, conducting interviews with

journalists of different groups in the form of press conferences to improve the image of the municipality as a collection institution Waste and responsible for street construction and efforts to attract academic elites and academic professionals to achieve sustainable revenue generation strategies were among the strategies proposed in line with the purpose of the article.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تبیین تبلور قدرت در برنامه‌ریزی زمین شهری مطالعه موردی: باغستان‌های شهر قزوین*

هومن باباپور^۱، زهره داودپور^۲✉، مریم معینی‌فر^۳

۱- گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

۲- نویسنده مسئول، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

Email: Zdavoudpour@yahoo.com

۳- گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>واژگان کلیدی: قدرت، زمین شهری، باغات سنتی، تحلیل کیفی، گراند تئوری</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۰۶</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۲/۱۴</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۱۱</p> <p>تاریخ چاپ: ۱۴۰۲/۰۲/۰۸</p> <p>صص. ۷۰-۵۵</p>	<p>پهنه سرزمین ایران و به‌طور خاص فضاهای شهری آن، در تعاملات نیروهای سیاسی-اقتصادی، شکل و سامان کنونی خود را یافته است. بنابراین، هرگونه تحلیل بنیادی این فضا، نیازمند شناخت دقیق کنشگران (یا به عبارتی بازیگران و روابط سیاسی، اقتصادی آن‌ها) و تعاملات بین آن‌هاست. چنین رویکردی هدف اصلی پژوهش حاضر در نمونه شهر قزوین، به‌عنوان نمونه‌ای از شهرهای تاریخی و در عین حال صنعتی کشور بوده است. روش تحقیق مورد استفاده از لحاظ نوع تحلیل کیفی و با توجه به هدف پژوهش بنیادی بوده است. روش گراند تئوری به‌عنوان بنیاد اصلی پژوهش با ابزار مصاحبه عمیق در قالب پرسشنامه باز با توجه به نظر کارشناسان و خبرگان استفاده شده است. قابل ذکر است که حجم نمونه با استفاده از تکنیک خوشه‌ای و به تعداد ۳۰ نفر انتخاب شده‌اند و نرم‌افزار تحلیلی پژوهش نیز MAXQDA بوده است. یافته‌های پژوهش به شناسایی عوامل تخریب باغ‌های سنتی قزوین به‌عنوان نمود عینی کنش بازیگران مختلف قدرت در سطح شهر قزوین پرداخته و بر این اساس عامل گسترش جاده کمربندی ابزار این تخریب شناسایی گردید، که در هماهنگی نهادهای ذی‌نفع و ذی‌صلاح و نیز سرمایه‌داری عموماً غیربومی تحقق یافته است. همچنین، نتایج پژوهش حاکی از آن است که اقتصاد رانتی، نبود سیستم مالیاتی، قانون ارث اسلامی، کمیت‌گرایی به‌مثابه ابزار سنجش عملکرد مدیریت، در کنار نبود رسانه آزاد و ... از جمله عواملی می‌باشند که ابزار اعمال قدرت و خارج شدن برنامه‌ریزی از مسیر تأمین‌کننده خیر عمومی می‌باشند.</p>

استناد: باباپور، هومن؛ داودپور، زهره و معینی‌فر، مریم. (۱۴۰۲). تبیین تبلور قدرت در برنامه‌ریزی زمین شهری مطالعه موردی: باغستان‌های شهر قزوین. *مجله شهر پایدار*، ۶(۱)، ۷۰-۵۵.

<http://doi.org/10.22034/JSC.2021.285378.1468>

ناشر: انجمن جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری ایران

© نویسندگان

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری هومن باباپور در رشته شهرسازی با راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین انجام گرفته است

مقدمه

به باور بسیاری از اندیشمندان، شهر موجودی زنده، پویا و متحول است که در بستر زمان شکل گرفته و تحت تأثیر قدرت‌های متفاوت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و قانونی و به‌تازگی فناورانه (به‌تازگی شدت پیدا کرده) توسعه یافته است. این مخلوق در هر برهه زمانی از نیروهای متفاوتی تأثیر پذیرفته است. در جایی حاکمان و سیاستمداران از شهرسازی به‌عنوان ابزاری برای نمایش قدرت و اقتدار سیاسی خود بهره برده‌اند. و در جای دیگر نیروهای اقتصادی و اجتماعی با ساختار ذهنی و فکری متفاوت با بهره‌گیری از توان اقتصادی و مالی مهر خود را بر پیکره شهر حک نموده‌اند و بالاخره گاهی مستندات قانونی در قالب طرح‌های توسعه شهری با تعریف و تبیین سازوکارهایی در ساخت‌وساز و تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری سعی در به سامان نمودن شهر نموده‌اند. بررسی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری قدرت‌ها و تأثیری که بر پیکره، ساختار و سازمان فضایی شهرها نهاده‌اند مورد توجه پژوهشگران بوده است (Maalsen, 2019:317; Hong & Lee, 2018:1885; Luukkonen & Sirviö, 2019:20). چنین رویکردی، جهت درک بهتر مکانیزم‌های رشد و توسعه شهری، تسهیلگر و ورود تحلیل‌های مرتبط با اقتصاد سیاسی به مباحث شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری شده است (Carozzi & Repetto, 2019:87).

کشور ایران با پیشینه تمدنی چند هزارساله از جمله اولین مکان‌های سکونتگاهی در کره زمین به شمار می‌آید. تحول ناگهانی در رشد جمعیت شهری ایران از سال ۱۳۴۰ شمسی تحت اقدامات و برنامه‌های دولت صورت پذیرفته شده است به طوری که اصلاحات ارضی به‌عنوان بنیادی‌ترین دخالت دولت، شهر و شهرنشینی در ایران از رشد آرام و بطئی خارج شده و طی ۲ دهه می‌توان آن را به‌عنوان الگوی غالب زندگی مطرح ساخت. به‌طور کلی، دسترسی به زمین برای رفع نیازهای زیستی و سکونتی انسان‌ها یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های جوامع امروزی محسوب می‌گردد (مشکینی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵) و عرضه زمین مسکونی در شهرهای ایران توسط دولت و نهادهای عمومی با محوریت سیاست آماده‌سازی زمین به‌ویژه از دهه ۱۳۶۰ به این سو یعنی تصویب قانون آماده‌سازی زمین در سال ۱۳۶۵ از عوامل اصلی شکل‌دهی ساخت شهرهای ایران در چند دهه اخیر است (توسلیان و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۹). از سوی دیگر، وقوع انقلاب اسلامی با تأثیرگذاری در همه ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و ایدئولوژیکی، شهرسازی و شهرنشینی در ایران را دگرگون ساخت و تحولات بعدی نظیر جنگ تحمیلی و برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب در کنار سیاست‌های خرد و کلان دولت در قالب طرح‌های توسعه شهری، تغییرات بنیادینی را در بیشتر شهرهای کشور رقم زده‌اند. این امر بر زمین شهری نیز تأثیرگذار بوده است. در کشور ایران، با توجه به اینکه زمین شهری کالایی عمومی است و برای مدیریت پایدار آن و هم‌سو کردن منافع عمومی و خصوصی، جبران شکست بازار و توانمندی آن مداخله دولت ضرورت دارد، بحث درباره چگونگی مداخله دولت است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۸۳). مجموع تحولات اجتماعی، اقتصادی، حاکمیتی و ایدئولوژیکی‌های سیاسی حاکم بر جامعه و قانون، هرکدام به‌عنوان یکی از ذینفعان تأثیرگذار در شکل‌دهی به شهر معاصر ایرانی، دارای نقش برجسته‌ای می‌باشند. در همین راستا، این موضوع که قدرت‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و مستندات قانونی بر پیکره کالبدی شهرها در این سرزمین چه تأثیری گذاشته و فرآیند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری توسعه شهری را چگونه تحت تأثیر قرار داده است، در این پژوهش بررسی شده است. شهر قزوین به‌مانند هر شهر دیگری در هر نقطه دیگر از جهان، زاده و رشد یافته موقعیت (خود) و هم‌جواری با نواحی و کانون‌های طبیعی و انسانی هم‌جوار خود است. بنابراین موقعیت مرکزی استان قزوین و نزدیکی با کانون‌های جمعیتی کشور به همراه نقش ارتباطی مواصلاتی مهم (آزادراه قزوین-رشت)، جایگاه مهمی به این شهر تخصیص داده است. انتخاب این شهر به‌عنوان پایتخت ایران در دوره شاه‌طهماسب

صفوی و وجود افراد ذی‌نفوذ و ساختارهای اقتصادی و اجتماعی خاص این شهر، به‌شدت شکل و روند توسعه این شهر را تحت تأثیر قرار داده‌اند. بنابراین ضروری است تا برآیند و برهم‌کنش قدرت‌های فوق در توسعه کالبدی فضایی این شهر و همچنین سازوکارهای تصمیم‌گیری در آن مورد بررسی قرار گیرد. لذا، در تحقیق حاضر به تبیین ساختارهای قدرت در توسعه کالبدی فضایی شهر قزوین پرداخته شده است. پس سؤال اصلی این پژوهش را می‌توان چنین مطرح نمود که رابطه عوامل قدرت با سیاست زمین شهری در شهر قزوین چگونه است؟

در راستای موضوع مورد پژوهش تاکنون مطالعاتی در داخل و خارج صورت گرفته است که در ادامه به مهم‌ترین و مرتبط‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود: نژادبهرام و جلیلی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای تحت عنوان "تبیین مفهوم «قدرت شهر» و اثرات آن در فرآیند توسعه شهر تهران" به منظور تمیز دادن مفهوم قدرت شهر با مفاهیم مشابه آن است که ماحصل آن شکل‌گیری مؤلفه جدید و اثرگذار در فرآیند سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های توسعه شهری است. بر اساس نتایج پژوهش آن‌ها قانونمندی‌ها بر اساس ابعاد نهادی، ساختاری، مدیریتی، کالبدی و به رسمیت شناخته شدن دانش شهری می‌توانند به‌عنوان مؤلفه جدید در تصمیمات، برنامه‌ها و اجرای آن‌ها با توجه به قدرت در شهر در نظر گرفته شوند. رحیمی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان "بررسی و تحلیل عناصر قدرت شهری در دوره‌های تاریخی و معاصر" چنین مطرح می‌نماید که با بررسی عناصر قدرت شهری در ادوار گذشته و حال، هرچه به جلو قدم می‌گذاریم شهر و عناصر قدرت شهری دچار یک سری تغییر و تحولات می‌گردد که در مواقعی این تحولات به نفع شهر بوده و در مواقعی نیز شهر دچار یک نوع سردرگمی و بحران گردیده است.

مشکینی و نورمحمدی (۱۳۹۷) در پژوهش تحت عنوان "نقدی بر مدیریت زمین شهری کشورهای درحال توسعه کشور ایران" چنین مطرح می‌نماید که چشم‌انداز فرانهادی با مشارکت تمام سهامداران و سیاست‌های هماهنگ تدوین شود. همچنین هماهنگی عمودی (نهاد سطح ملی و نهاد ملی بالادستی) و افقی (یک‌نهاد با نهادهای هم‌سطح خود در سطح محلی) نهادها، به همراه تفویض اختیارات و مسئولیت مدیریت زمین شهری به نهادهای سطح محلی که ظرفیت‌سازی نهادی لازم را دارند، راهکار برون‌رفت از شرایط کنونی است.

لوسیا دوبروک^۱ (۲۰۱۸)، در مقاله‌ای با عنوان "زمانی که برنامه‌ریزان به بازیگران قدرت وابستگی دارند" معتقد است در حال حاضر برنامه‌ریزی به‌خودی‌خود با توجه مقیاس و زمان دارای اهداف متفاوتی است. برنامه‌ریزان با توجه به اهداف برنامه‌ریزی می‌توانند اقدامات موردنظر خود را بدون هیچ‌گونه نگرانی خاصی از آینده عملیاتی کنند. بنابراین برنامه‌ریزی با داشتن هدف می‌تواند به یک‌روال تبدیل شود و قدرت کار کردن در دوران خفقان را نیز داشته باشد.

تاج کومار کرکی^۲ (۲۰۱۷)، در مقاله‌ای با عنوان "آیا برنامه‌ریزان باید به سیاست بیبوندند؟ آیا این امر به آن‌ها کمک می‌کند تا شهرهای بهتری داشته باشند" بدون قدرت و اقتدار سیاسی، تئوری‌های برنامه‌ریزی از نظر سیاسی آزاردهنده و کمک کمی به برنامه‌ریزان می‌کند. برنامه‌ریزان آگاه به سیاست می‌توانند فشارهای سیاسی را کم کنند. مطالعات صورت گرفته در این مقاله در کشورهای ایالات متحده، برزیل و نپال نشان می‌دهد؛ برنامه‌ریزانی که به سیاست پیوستند، قادر به انجام برخی از سخت‌ترین وظایف برنامه‌ریزی در شهرهایشان بوده‌اند. بنابراین پیشنهاد می‌کند برنامه‌ریزان باید در صورت امکان چنین موقعیتی را انتخاب نمایند.

1. Lucia Dobrucká

2. Tej Kumar Kark

میوچادانیکا و ویلیامز^۱ (۲۰۱۷)، در مقاله‌ای تحت عنوان "سیاست و برنامه‌ریزی: نمونه موردی شهرهای زیبابوه" به بررسی سه بعد از ابعاد روابط برنامه‌ریزی شهری و سیاست پرداخته است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که مخالفت سیاسی میان حاکم و حزب مخالف به شدت برنامه‌ریزی شهری و سهم آن در توسعه هماهنگ در شهرها را تحت تأثیر قرار داده است. همچنین، برنامه‌ریزان اغلب به سیاست شهروندی، ارزش‌گذاری به شهروندان شهری و اصول برنامه‌ریزی شهری متوسل می‌شوند. درنهایت، یکپارچگی و اعتبار برنامه‌ریزی به نظر می‌رسد تحت تهدید مستمر از بازیگران سیاسی است.

کیس فاز کاکس^۲ (۲۰۱۵)، در مقاله‌ای تحت عنوان "روابط بین سیاست، شهرها و معماری بر اساس نمونه‌هایی از دو شهر جدید مجارستان" به بررسی زمینه‌های سیاسی، دلایل سیاسی و اقتصادی ساخت شهرک‌های صنعتی جدید و تأثیر آن بر روند برنامه‌ریزی، ساختار و معماری شهرهای جدید سوسیالیستی مجارستانی پرداخته است و نقش بازخوانی مجدد مناطق عمومی را با توجه به مؤلفه‌های ذهنی و کالبدی نوسازی شهری مشخص نموده است.

به‌طور کلی می‌توان گفت موقعیت قرارگیری شهرها، بررسی نقش ارتباطی مواصلاتی، سابقه تاریخی و وضعیت سیاسی آن‌ها از جمله عواملی هستند در شکل و توسعه شهرها اثرگذار است که در پژوهش‌های انجام‌شده مدنظر قرار گرفته نشده است؛ لذا، برآیند و برهم‌کنش قدرت‌ها و عوامل مذکور و سازوکارهای تصمیم‌گیری از جمله مواردی است که در ساختارهای قدرت در توسعه کالبدی-فضایی شهرها در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفته شده است.

مبانی نظری

قدرت شهری و قدرت در شهر

«قدرت در شهر» به مجموعه روابط قدرت که در سطوح مختلف درون شهری در مقیاس‌های مختلف خرده فضاها تا مقیاس مناطق شهری در تقابل یا اثرگذاری بر یکدیگر هستند، دلالت می‌کند (نژاد بهرام و جلیلی، ۱۳۹۹: ۲۷۰). قابل ذکر است که در حقیقت قدرت در شهر شامل استفاده از ضمانت‌های اجباری و کاربرد زور در یک واحد اجتماعی-فضایی توسط بخشی از نخبگان و افراد متمایز جامعه برای اجرا یا فعال کردن تعهدات می‌باشد و در اختیار گرفتن قدرت مستلزم رابطه تسلط و فرمان‌برداری در میان افراد و گروه‌ها می‌باشد؛ بنابراین قدرت عاملی در کارآمدی نیست و فقط وسیله بسیج و مدیریت اجتماع و فضا می‌باشد (لشگری تفرشی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۴). به عبارت دیگر، شهر فضای تعامل قدرت‌های مختلف است؛ جایی که در آن تمرکز قدرت‌ها و فرهنگ‌ها متبلور است. عناصر یا کنشگران قدرت شهری را می‌توان عبارت از هر فرد، گروه و یا سازمانی دانست که با استفاده از منابع در اختیار خود و از طریق تنظیم کنش و رفتار خود می‌توانند تأثیری هرچند اندک در تصمیم‌سازی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها، اقدامات و رفتار سایر کنشگران شهری داشته باشند. از جمله قدرت‌های مطرح‌شده در شهر قدرت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است. قدرت سیاسی آشکارترین نمود قدرت است. با تشکیل جامعه انسانی و حرکت به سمت جامعه سیاسی، قدرت سیاسی اجباراً تولید می‌گردد. در معنای دیگر قدرت سیاسی مولود ظهور جامعه سیاسی است (آجرلو و طاهری، ۱۳۹۰: ۷). جامعه سیاسی که با تکامل سازمان‌بندی اجتماعی و استقرار نظم هنجاری حقوقی هم‌زمان با احساس تعلق افراد نسبت به آن، کلیت متمایزی نسبت به خارج به خود می‌گیرد و با سه ویژگی فراگیر و کلی بودن، خصلت الزامی داشتن و قاهرانه عمل نمودن قدرت در آن، از سایر جوامع تشخیص داده می‌شود.

1. Muchadenyika and Williams

2. Kissfazekas

در قدرت اجتماعی، فریدمن^۱ بنیان‌های قدرت اجتماعی را به هشت دسته تقسیم کرده است که به شرح زیر می‌باشد:

۱. فضای زندگی قابل دفاع^۲: به منزله پایه قلمرو اقتصادی خانوار، مشتمل بر فضای خواب و در کل، فضای خانه و محله است. در معنای وسیع‌تر، این فضا جایی است که فرد با دیگران تعامل اجتماعی دارد. به دست آوردن جای پای امن و همیشگی در محله شهری دوست‌داشتنی (خودی)^۳ بارزترین قدرت اجتماعی است که خانواده‌ها آمادگی دارند تقریباً هر نوع فداکاری را برای آن انجام دهند (Harris et al, 2015:773).

۲. زمان مازاد^۴: برای اشاره به زمان در دسترس برای اقتصاد خانواده، زمان مازاد فراتر از زمان لازم برای امرامعاش به‌کاربرده می‌شود. زمان مازاد دومین مبنای ارزشمند قدرت اجتماعی است (Rashid & Alobaydi, 2015:182).

۳. دانش و مهارت: به سطح تحصیلی و هم به تسلط خانواده به مهارت‌های ویژه اشاره دارد (Belz et al, 2019:5).

۴. اطلاعات مناسب: بدون دسترسی مداوم به اطلاعات مناسب، دانش و مهارت، در عمل، منبع پیشرفت محسوب نمی‌شوند (Aunphattanasilp, 2019:103).

۵. سازمان اجتماعی^۵: شامل سازمان‌های رسمی و غیررسمی، که اعضای خانواده ممکن است در آن‌ها عضو باشند؛ همچون باشگاه‌های ورزشی، گروه‌های بحث و گفتگو، سندیکاهای کشاورزی و انجمن‌های آبیاری^۶. این سازمان‌ها، نه تنها ابزاری برای زندگی مناسب‌تر بلکه منبعی از اطلاعات مناسب، حمایت متقابل و کنش جمعی^۷ را نیز فراهم می‌کنند (Spiegel, 2017:98).

۶. شبکه‌های اجتماعی^۸: شامل شبکه‌های افقی گسترده در میان خانواده، دوستان و افراد محله با شبکه‌های عمودی در سلسله‌مراتب اجتماعی است (Nightingale, 2017:15).

۷. ابزارهای کار و معیشت (گذران زندگی): به ابزارهای تولید خانواده گفته می‌شود. در این زمینه، می‌توان به بدن سالم و قوی (قدرت جسمی) برای تولیدکنندگان روستایی، دسترسی به آب و زمین حاصلخیز اشاره کرد (Li et al, 2017:135).

۸. منابع مالی^۹: درآمد خالص پولی خانواده‌ها و تسهیلات اعتباری رسمی و غیررسمی است. دسترسی افراد، خانواده‌ها و گروه‌های اجتماعی به منابع یادشده مبنایی برای تعیین جایگاه آنان در ساختار قدرت شهری است. خانواده‌ها اغلب به دنبال پایه محکم برای فعالیت‌هایشان هستند (در مناطق پیرامونی شهر، قطعه‌ای زمین و در شهر، مسکن مناسب حداقلی).

قدرت اقتصادی نیز نوعی از قدرت است که هم از راه ترغیب و هم از راه فشار اقتصادی، در راستای کسب منافع یک دولت بکار گرفته می‌شود و معمولاً به چگونگی استفاده دولت از ابزارهای تشویق و تنبیه اقتصادی برمی‌گردد. فونباشی^{۱۰} دانشمند ژاپنی از آن به‌عنوان «قدرت آشکار»^{۱۱}، سوزان استرنج^۱ «قدرت ارتباطی»^۲ و کلاوس نور^۳ «قدرت اجبار»^۴ یاد

1. Friedman
2. Defensible life space
3. Friendly urban neighbourhoods
4. Surplus time
5. Social organization
6. Irrigation associations
7. Collective action
8. Social network
9. Financial resources
00. Funbashi
11. Revealed Power

می‌کنند که در مطالعات انجام‌شده، همه این مفاهیم در قالب عبارت «قدرت اقتصادی» مطرح و چنین تعریف می‌شود: «دست‌کاری عامدانه و اندیشیده شده منابع اقتصادی توسط یک دولت و با هدف تأثیرگذاری مستقیم روی رفتار دولت دیگر و وادار کردن آن به انجام یک‌رشته از اقدامات که در شرایط عادی و از روی اراده خودش، آن‌ها را انجام نمی‌داد» (سیف و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳). در حقیقت در رابطه با قدرت اقتصادی، اقتصاد مهم‌ترین ابزاری است که به‌واسطه آن روابط اجتماعی مبتنی بر سلطه‌جو و سلطه‌پذیر (و واسطه‌های چنین فرآیندی) ایجاد می‌شود. هم‌چنین به‌منظور تبیین نقش قدرت در برنامه‌ریزی می‌توان به سه نوع دیدگاه اشاره نمود که به شرح زیر است:

-قدرت مطلق: قدرت مطلق، مشهودترین شکل قدرت است. این قدرت از طرف یک حاکم (مانند پادشاه، رئیس‌جمهور، یا شاهزاده) بر اساس شکلی از مشروعیت (مانند وراثت یا انتخابات) اعمال می‌شود؛ بنابراین حاکم برای اطمینان از تداومش، مجبور بود که بر روش شناسایی و جلوگیری از تهدیدهای احتمالی موقعیتش سرمایه‌گذاری کند. اعمال قدرت مطلق، پراکنده و ناپیوسته است و بیشتر در پاسخ به مجموعه خاصی از شرایط و از طریق یک نماینده خاص و مشخص یا مجموعه‌ای از نمایندگان شکل می‌گیرد و بنابراین، برنامه‌ریزان، بخشی از مجموعه نمایندگان مشخص هستند (Murphy & Fox, 2017:170).

-قدرت انضباطی: قدرت انضباطی، علی‌رغم خشونتش، بیش از قدرت مطلق، پالایش و اصلاح‌شده است. تفاوت اساسی که بین این دو دیدگاه وجود دارد این است که، قوانین تنظیم‌شده در شکل دوم، حداقل همراهی و اجماع عمومی را به همراه دارد؛ درحالی‌که در دیدگاه اول، قوانین دستوری هستند و می‌توانند حتی شخصی، غیرعقلانی و ضد اجتماع باشند. هدف تکنیک‌های انضباطی در شکل دوم قدرت صرفاً اعمال کنترل بر افراد نیست، بلکه آن‌ها برای هدایت رفتار در جهتی خاص طراحی می‌شوند و قدرت انضباطی به دنبال تولید یک بدنه مطیع است، بدنه‌ای که ممکن است تحت کنترل درآورده شود، دچار تغییر و تحول شود و بهبود یابد (Kamete, 2012:69).

-قدرت معنوی: این بعد از قدرت، وجهی عمیق‌تر و زیرکانه‌تر دارد و در آن قدرت به بالاترین شکل بر افراد تحمیل می‌شود (نظری، ۱۳۸۴:۳۷۳).

روش پژوهش

در پژوهش حاضر روش تحقیق مورد استفاده از لحاظ نوع تحلیل کیفی و با توجه به هدف پژوهش بنیادی بوده است. قابل‌ذکر است از آنجایی که تبیین مفهوم قدرت و تأثیر آن در طرح‌های توسعه شهری و سازوکارهای تصمیم‌گیری دارای اهمیت است و نیز حجم این جامعه مشخص نیست، به‌تبعیت از روش دلفی، ۳۰ نفر به‌صورت خوشه‌ای به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شد و از طریق انجام مصاحبه، اقدام به استخراج نظرها و دیدگاه‌های آن‌ها در ارتباط با موضوع تحقیق پرداخته شده است. هم‌چنین، روایی پرسشنامه از طریق روش روایی محتوا یا اعتبار محتوا بهره‌برده شده است و این امر از طریق فرآیند رفت و برگشتی چندباره سؤال‌ها با اساتید راهنما و مشاور و هم‌چنین پنج نفر از متخصصین و خبرگان حوزه شهری که در فرآیند انجام مصاحبه با پژوهشگر همکاری داشتند، میسر شد. پس از انجام اصلاح‌های چندباره، روایی پرسش‌های مصاحبه به تأیید افراد متخصص حوزه تحقیق رسیده شده است. پایایی پرسشنامه نیز با توجه به کیفی

1. Susan Strange
2. Relation Power
3. Klauss Knorr
4. Coercive Power

بودن روش پژوهش از قابلیت اعتبار، انتقال، تأیید و اطمینان‌پذیری استفاده شده است که حاکی از پایا بودن ابزار گردآوری داده‌ها می‌باشد. به‌طور کلی، به‌منظور اعتبارسنجی نتایج حاصل از مصاحبه، از داده‌های مکانی، پیمایش میدانی استفاده شده است. قابل ذکر است که برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار روزآمد MAXQDA بهره برده شده است.

محدوده مورد مطالعه

شهر قزوین، مرکز استان قزوین، در بلندی ۱۲۷۸ متری از سطح دریا واقع شده است. جمعیت شهر قزوین از ۶۶۴۲۰ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۴۰۲۷۴۸ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. مطالعه سطوح کاربری اراضی در سطح شهر قزوین نشان می‌دهد که کمبود سرانه‌های موجود در حوزه کاربری‌های آموزشی، تأسیسات و تجهیزات شهری، بهداشتی-درمانی و ورزشی تفریحی بیش‌ترین نمود را دارد.

یافته‌ها

بررسی و تحلیل محتوایی نشان می‌دهد که علی‌رغم عدم اشباع بافت داخلی شهر قزوین، تمایل بالایی به گسترش این بافت به خارج از محدوده و حریم این شهر وجود دارد. حال در بررسی مجدد، نظرات کارشناسان در ارتباط با ابعاد و عوامل مرتبط با این گرایش (در فرآیند قدرت و ذی‌نفعان آن) بررسی گردید. با توجه به اینکه تخریب باغ‌های سنتی قزوین، مهم‌ترین هدف چنین گسترشی (گسترش شهری) قرار گرفته بود، ابعاد و عوامل موثر در ارتباط با باغ‌های سنتی مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور، نظرات ۳۰ کارشناس برنامه‌ریزی شهری، آشنا به فرآیندها و روندهای جاری در شهر قزوین جمع‌آوری گردید. این نظرات در نرم‌افزار MAXQDA وارد شد. ابتدا کدگذاری باز در قالب مفاهیم پراکنده مورد توجه کارشناسان به انجام رسید. سپس، با استفاده از روش کدگذاری محوری در قالب ۶ مقوله، ۴۱ کد مفهومی و کد فرعی تنظیم گردید. ماتریس عددی مرتبط با مقوله‌ها، کدهای مفهومی با توجه به نظرات کارشناسان ارائه شده است.

Code System	2.2	3.3	4.4	5.5	6.6	7.7	11.8	11	SUM
عوامل تخریب باغات سنتی									0
برنامه آمایش ناقص									2
دفع نیروی کار از پایتخت									4
قانون و عرف									1
مهم قطعات بر اساس قانون اسلامی ارت									1
سرمایه داری غیربومی									1
سوداگری زمین و مسکن									2
توسعه صنعتی									1
استقرار شهرک صنعتی در حریم باغات									3
استقرار صنایع آب بر و آلاینده									1
گروه های ذی نفع									1
مهندسين مشاور ناکارآمد									3
ملکدرد غیربهره‌برنده نهاد سیاست و حکومت									3
درآمدزایی ناکارآمد شهرداری									4
عوامل زیر ساخت									1
فرودگاه و سایر تأسیسات									3
راه آهن سراسری									5
توسعه راه های ارتباطی									5
SUM	3	8	0	7	0	3	11	9	41

شکل ۱. ماتریس حوزه‌ها و مقوله‌های مرتبط با عوامل تخریب باغ‌های سنتی

ماتریس رنگی نیز با توجه به فراوانی هر کدام از مقوله‌ها مورد بررسی قرار گرفته شده است. عوامل برنامه آمایش ناقص: رنگ سورمه‌ای، قانون و عرف: رنگ آبی، سرمایه‌داری غیربومی: رنگ سبز، توسعه صنعتی: رنگ زرد، گروه‌های ذی‌نفع: رنگ نارنجی، عوامل زیرساخت: رنگ قرمز بوده است که فراوانی هریک از موارد مذکور در جدول شماره ۱ اشاره شده

است. بر اساس آن نیز می‌توان گفت عوامل زیرساخت با دارا بودن ۳۸/۹ درصد دارای بیشترین اثرگذاری و قانون و عرف با دارا بودن ۷/۱ درصد دارای کمترین اثرگذاری است.

جدول ۱. فراوانی مقوله‌ها موردبررسی در ماتریس رنگی

رنگ	مقوله‌های مرتبط با عوامل تخریب باغ‌های سنتی	فراوانی	درصد
رنگ سورمه‌ای	عوامل برنامه آمایش ناقص	۱۵۹	۱۳/۲
رنگ آبی	قانون و عرف	۸۶	۷/۱
رنگ سبز	سرمايه‌داری غیربومی	۲۲۹	۱۹
رنگ زرد	توسعه صنعتی	۱۴۱	۱۱/۷
رنگ نارنجی	گروه‌های ذی‌نفع	۱۱۸	۹/۸
رنگ قرمز	عوامل زیرساخت	۴۶۷	۳۸/۹

علاوه بر سطح‌بندی مقوله‌ها، کدهای مفهومی و کدهای فرعی، تحلیل دیگری نیز در این پژوهش ارائه شده است که بر مبنای تحلیل واژگان مورداستفاده کارشناسان و متخصصین حوزه عوامل تخریب باغ‌های سنتی بوده است. بر این اساس ۱۱۳۴ رکورد و ۴۸۴ رتبه شناسایی شده است. از این بین تنها تا رکورد ۶۳ و رتبه ۴۵، که مهم‌ترین موارد بوده‌اند ارائه شده است. در ادامه ابر داده واژگان تبیین‌کننده تخریب باغ‌های سنتی به‌قرار شکل زیر ارائه شده است.

علاوه بر سطح‌بندی مقوله‌ها، کدهای مفهومی و کدهای فرعی، تحلیل دیگری نیز در این پژوهش ارائه شده است که بر مبنای تحلیل واژگان مورداستفاده کارشناسان و متخصصین حوزه عوامل تخریب باغ‌های سنتی بوده است. بر این اساس ۱۱۳۴ رکورد و ۴۸۴ رتبه شناسایی شده است. از این بین تنها تا رکورد ۶۳ و رتبه ۴۵، که مهم‌ترین موارد بوده‌اند ارائه شده است. هم‌چنین، ابر داده واژگان تبیین‌کننده تخریب باغ‌های سنتی به‌قرار شکل زیر ارائه شده است.

شکل ۲. ابر داده، واژگان تبیین‌کننده مرتبط با عوامل تخریب باغ‌های سنتی

بر اساس موارد مطرح شده در ذیل عوامل تأثیرگذار بر تخریب باغات سنتی قزوین آمده است که در صورت توجه به این موارد باغات سنتی از چنبره قدرت خارج شده و از خطر تخریب دائمی جلوگیری می‌شود که به شرح زیر می‌باشد:

- برنامه آمایش ناقص: این عامل با زیر مقوله دفع نیروی کار از پایتخت موردبررسی قرار گرفته شده است که بر اساس آن می‌توان گفت انتقال صنایع به شعاع ۱۲۰ کیلومتری شهر تهران، در حقیقت انتقال نیروی کار به شهرهایی نظیر قزوین بوده است، که به نوبه خود نیاز به احداث کارخانه، شهرک مسکونی کارگری، مصرف منابع آبی، خاکی و سایر عوامل حیاتی در این شهر را به دنبال داشته است. این گام نیز به نوبه خود زمینه‌ساز تخریب باغات سنتی در شهر قزوین شده است.

عرف و قانون: در این پژوهش مقوله عرف و قانون تا حدودی مقوله‌های زمانمند و مکان‌مندی به شمار می‌آیند، به‌نحوی که قانونی که در دوره‌ای از تاریخ عادلانه، کارآمد بوده است در دوره دیگر ناکارآمد و ناعادلانه به شمار می‌آید. در این باب مقوله‌هایی نظیر قانون وقف و ارث (و به‌صورت کلی مالکیت) جزو مواردی است که عملاً فرآیندهای هستند که نه‌تنها در شهر قزوین بلکه در بسیاری از عرصه‌های طبیعی شهری کشور سیستم برنامه‌ریزی را مختل و ناکارآمد نموده‌اند. بنابراین، این حوزه یکی از حوزه‌های اعمال قدرت در برنامه‌ریزی می‌شود، قدرتی که برخلاف اراده برنامه‌ریزی که معطوف به خیر عمومی است، منجر به خیر اختصاصی (برای افراد و گروه‌های خاص می‌شود). تقسیم قطعات بر اساس قانون اسلامی ارث نیز از زیر مقوله عرف و قانون می‌باشد که بر اساس آن می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین مشکلاتی که باغ‌های سنتی را تهدید می‌نماید قطعه‌قطعه شدن و تفکیک باغ‌های بزرگ به قطعات کوچک است و شاید بتوان قانون ارث اسلامی^۱ و تقسیم ملک بین وراث دانست. از منظر کارشناسان پژوهش حاضر تهدید این امر برای باغ‌های سنتی بسیار جدی است. بنابراین، می‌توان ساختار قانون مبتنی بر دستورات اسلامی را نیز یکی از عوامل تشدیدکننده قدرت و محدودکننده توان برنامه‌ریزی با پیش‌فرض خیر عمومی دانست.

- سرمایه‌داری غیربومی: همگام با توسعه و رشد صنایع و جمعیت‌پذیری شهر قزوین، فرصت سرمایه‌گذاری در حوزه‌های مختلف در این شهر پدید آمده است. از جمله مهم‌ترین حوزه‌های سرمایه‌گذاری در این شهر بازار زمین و مسکن بوده است، با توجه به اینکه چنین تجربه‌ای نخستین بار در شهر تهران به وقوع پیوسته است و همچنین به‌واسطه تمرکز سرمایه در این شهر (به همراه برخورداری‌ها از رانت‌های اطلاعاتی-مالی)، زمینه ورود سرمایه از شهر تهران به شهر قزوین فراهم شده است. سوداگری زمین و مسکن نیز بر سرمایه‌داری غیربومی اثرگذار است که به‌صورت دقیق‌تر می‌توان چنین تصریح نمود که باغ‌های سنتی شهر قزوین، فرصت مساعدی برای زمین‌خواران غیربومی (نیز بومی) به وجود آورده است. این قشر باتجربه بالا در این فرآیند (تجربه زمین‌خواری در بیلاقات تهران، کرج و ...) با خرید این باغ‌ها به نرخ باغ و زمین کشاورزی، تغییر کاربری و فروش آن می‌توان به سود هنگفتی دست می‌یابند. فرآیند قدرت مرکزگرا باز هم جهت دهنده سود به نفع مرکز نشینان بوده است (مرکز هم به معنای قدرت سیاسی و هم مرکز جغرافیایی).

- توسعه صنعتی: طرح شعاع ۱۲۰ کیلومتری از شهر تهران برای استقرار صنایع، به همراه درآمد بالاتر و بهینه‌تر صنایع نسبت به بخش کشاورزی سنتی (به‌طور خاص باغ‌های سنتی) منجر به تمایل بیشتر باغداران به همراه کارگران باغات (دخوها) منجر به کاهش رونق باغات گردیده است. صنعت به‌عنوان یک پایه مستحکم قدرت در رقابت با کشاورزی (به‌طور خاص کشاورزی سنتی) پیروز شده است. توسعه صنعتی با استقرار شهرک صنعتی در حریم باغات و استقرار صنایع آب بر و آلاینده مورد بحث و بررسی قرار گرفته شده است. بر اساس توسعه صنعتی با استقرار شهرک صنعتی در حریم باغات درآمدزایی بالاتر صنعت در مقایسه با باغداری، سبب ایجاد تأسیسات صنعتی در حاشیه این باغات شد و تخریب آنان را تسریع بخشید. همچنین شهرک‌های مسکونی در جوار تأسیسات صنعتی منجر به افزایش تهدید و تخریب باغات سنتی شده است. همچنین، در ارتباط با استقرار صنایع آب بر و آلاینده نیز می‌توان چنین تصریح نمود که "بخاری در تهران است و دودکش بخاری در قزوین و قزوین‌ها فقط دود بخاری نصبشان شده است". تمثیل روشنی از وضعیت و نوع ورود صنعت به شهر قزوین است.

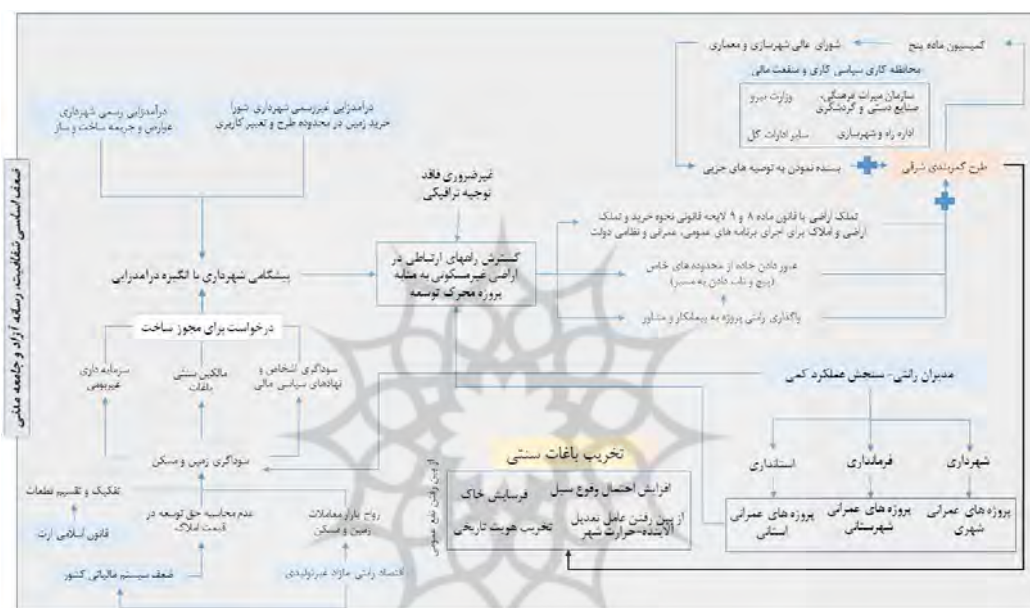
۱. در شرایط عادی بعد از فوت فرد همسر و فرزندان صاحبان اصلی میراث او خواهند بود. طبق قانون یک هشتم از ملک متعلق به همسر فرد و مابقی آن با نسبت دو برابر برای فرزندان پسر نسبت به فرزندان دختر تقسیم می‌شوند.

-گروه‌های ذی‌نفع: مهندسين مشاور ناکارآمد یکی از مواردی است که در گروه‌های ذینفع مطرح شده است بر اساس آن انتخاب دفاتر شهرسازی عموماً ساکن در مرکز کشور، مهندسين تهیه‌کننده طرح‌ها را در موضعی قرار می‌دهد که نه تنها تسلط و اشراف این جامعه به مورد مطالعه را ندارند، بلکه نیازمند پاسخگویی نیز نیستند. چنین وضعیتی راه را بر قرار دادن ابزار برنامه‌ریزی در مسیر منافع فردی-گروهی باز مینماید. بنابراین، برنامه‌ریزی و برنامه‌ریز که در حقیقت بایستی در راستای خیر عمومی فعالیت نماید در گروه تأمین‌کننده منافع گروه‌های خاص قرار می‌گیرد. هم‌چنین در ارتباط با عملکرد غیربهبینه نهاد سیاست و حکومت به‌عنوان یکی از زیر مقوله‌های گروه‌های ذی‌نفع "عدم نظارت دستگاه‌های مسئول"، "عدم مانیتورینگ مناسب توسط دستگاه‌های مجری و عدم وجود تخصص مرتبط با نظارت بر اجرای طرح‌ها" به همراه انبوهی از نمونه‌ها و مثال‌ها و نظرات دیگر، همگی حاکی از آن است که سیستم و نهادهای حکومتی و دولتی از ریل نفع عمومی خارج شده و در راستای منافع افراد و گروه‌های قدرتمند کار می‌کند. در چنین شرایطی عملکرد خلاف قاعده و قانون (به‌طور خاص در ارتباط با باغات سنتی) نادیده گرفته می‌شود. درآمدزایی ناکارآمد شهرداری نیز تلاش برای ساخت‌وساز بیشتر و به‌تبع آن تخلف بیشتر، جزو روایه‌های شهرداری‌ها به شمار می‌آیند که به‌واسطه آن درآمد بیشتری کسب نمایند، چراکه "نبود درآمد پایدار، شهرداری را به تکیه بر درآمد حاصل از تخلفات تشویق نموده است". شهر بزرگ‌تر، زمین بیشتر، معامله و سفته‌بازی بیشتر که در نهایت می‌تواند به ساخت و تخلف بیشتر منتهی شود، با خیابان‌کشی، گسترش محدوده شهری و ... تأمین می‌شود، باغ‌های سنتی نیز از این عملکرد در امان نبوده و در راستای اراده بخشی از قدرت که مربوط به شهرداری‌ها می‌باشد هرروز کوچک‌تر می‌شوند.

-عوامل زیرساخت: موقعیت قرارگیری شهر قزوین بر شاه‌راه ارتباطی شمال به جنوب و شرق به غرب کشور این شهر را به شهری زاده راه تبدیل نموده است. راه‌ها در ترکیب با سایر انواع تأسیسات موردنیاز شهری، تخریب‌کننده اراضی طبیعی هستند، ایجاد آن‌ها پیش‌نیاز و عامل اولیه تغییر عمده کاربری در محیط پیرامون است. عوامل مرتبط با زیرساخت نیز راه‌آهن سراسری و توسعه راه‌های ارتباطی در نظر گرفته شده است. راه‌آهن سراسری را می‌توان نخستین تأسیسات ارتباطی به شمار آورد که وارد قلمرو باغ‌های سنتی شده و آن‌ها را تفکیک نموده است. میل و اراده توسعه که به‌صورت حتم نیازمند ارتباطات قدرتمند است به ناگزیر بخشی از این باغات را تخریب نموده است. بی‌تردید توسعه راه‌های ارتباطی مهم‌ترین عامل تخریب باغ‌های سنتی این عامل است، در حقیقت علیرغم ضرورت تأمین نیاز ارتباطی که توسط راه‌ها تأمین می‌شود، از آن به‌عنوان ابزاری برای تخریب باغ‌ها (در راستای منابع فردی و گروهی) استفاده شده است. نمونه روشن آن ایجاد کمربندی غربی-شرقی و به‌طور خاص محدوده شرقی کمربندی معروف به کمربند سبز، بوده است. بلواری که با دو نیم‌کردم باغات در محدوده کت‌آباد، به معنای واقعی کلمه جاده‌صاف‌کن تخریب باغات و انجام تغییر کاربری اراضی در محدوده باغ‌های سنتی واقع در شرق شهر قزوین بوده است. در پایان ابر داده مرتبط با ترکیبات و مقوله‌های شناسایی شده ترسیم‌شده و مدل نهایی پژوهش مشخص شده است.

شکل ۳. ترکیبات و مقوله‌های تبیین‌کننده مرتبط با عوامل تخریب باغ‌های سنتی

شکل ۴. الگو نهایی بسط یافته، مرتبط با فرآیند اعمال قدرت در تخریب باغات سنتی قزوین

در شکل شماره ۴ الگوی نهایی پژوهش بر اساس مطالعات صورت گرفته شده در MAXQDA ارائه شده است که پیشگامی شهرداری با انگیزه درآمدزایی از یک سو به عنوان عاملی است که سبب ایجاد ضعف اساسی در شفافیت رسانه و جامعه مدنی شده است و به تبع آن مواردی همچون رانت، سوداگری زمین و مسکن و ناکارآمدی قانون شده است. همچنین، از سوی دیگر، گسترش راه‌های ارتباطی که از زیر مقوله‌های عوامل زیرساختی است نیز سبب ایجاد تملک اراضی، واگذاری رانتی پروژه‌ها و در نهایت احداث طرح کم‌بندی شرقی شده است.

بحث

نتایج پژوهش حاضر با توجه به برنامه آمایش ناقص و عرف و قانون با پژوهش نژادبهرام و جلیلی (۱۳۹۹) هم‌راستا است بدین معنا که می‌توان متولیان طرح‌های شهری، قوانین و مقررات نظام مدیریت شهری را با مفاهیم قدرت شهری و عوامل اثرگذار در آن به عنوان یکی از عوامل اثرگذار در نظر گرفت. همچنین، بر اساس نتیجه پژوهش با مطالعات مشکینی و نورمحمدی (۱۳۹۷) و رحیمی (۱۳۹۷) که روند توسعه شهر با تأکید بر نهادها به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر قدرت در شهرها می‌توان هم‌راستا در نظر گرفت. کیس فازکاکس (۲۰۱۵) نیز در مطالعات خود بر عوامل سرمایه‌داری

غیربومی، زیرساخت و توسعه صنعتی به عنوان مواردی که در توسعه شهرها با تأکید بر قدرت سیاسی اثرگذار هستند اشاره نموده است که می‌توان گفت نتایج پژوهش حاضر نیز هم‌راستا با مطالعات وی می‌باشد. گروه‌های ذی‌نفع نیز در مطالعات لوسیا دوبروک (۲۰۱۸)، تاج کومار کرکی (۲۰۱۷)، میوچادانیکا و ویلیامز (۲۰۱۷) با توجه به برنامه‌ریزان شهری که دارای نقش سیاسی هستند مورد بررسی قرار گرفته‌شده است؛ لذا نظرات آن‌ها با گروه‌های ذینفعی که در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفته‌شده دارای تعارض است و در این پژوهش چهره‌های سیاسی، قضایی، نظامی و مذهبی و غیرمذهبی به عنوان گروه‌ها ذی‌نفع شناسایی شدند.

نتیجه‌گیری

شهر موجودی زنده، پویا و متحول است که در بستر زمان شکل گرفته و تحت تأثیر قدرت‌های متفاوت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و قانونی و به‌تازگی فناورانه (به‌تازگی شدت پیدا کرده)، توسعه یافته است. لذا، بحث در زمینه نقش ساختارهای قدرت در شکل‌گیری فضاهای شهری همواره نقش مهم و بااهمیتی به شمار آمده است. اهمیت چنین بحثی در زمینه شناسایی ساختارها و عوامل ریشه‌ای جهت ایجاد تصویری روشن و تحلیلی سطح بالا، در پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری برخوردار است. چنین بحثی علیرغم اهمیت، از پیچیدگی بسیار بالایی نیز برخوردار است. در پژوهش حاضر با چنین رویکردی اقدام به شناسایی عوامل و ساختارهای مبتنی بر قدرت در شهر قزوین شده است.

قابل ذکر است که این شهر به علت دارا بودن ۲ هزار و ۵۰۰ هکتار باغستان کهن، در اطراف شهر و وجود بوستان ۱۴۰۰ هکتاری باراجین در سال ۱۳۹۲ به عنوان شهر پاک ایران انتخاب شده است. از طرفی دیگر، باغستان‌های سنتی قزوین یکی از اهداف اعمال قدرت این شهر شده است. این فرآیند با استفاده از ابزار گسترش راه‌های ارتباطی و به‌طور خاص مسیر کمربندی قزوین و به‌طور دقیق‌تر گسترش این مسیر در محدوده بستر رودخانه و باغات شرقی توسط شهرداری قزوین به انجام رسیده است. این مسیر در مجموع ۳۱۲ پلاک باغ را درگیر (و تخریب کلی و جزئی) نموده است. مجوز ساخت مسیر یادشده در هماهنگی با سیستم کلان مدیریت استانی-کشوری و مجوزهای محلی (در ارتباط با مالکیت خصوصی) با استفاده از ماده‌واحد‌های قانونی به‌دست‌آمده است (ماده‌های ۸ و ۹)، سکوت نهادهای متولی (از جمله سازمان صنایع دستی، میراث فرهنگی و گردشگری، که به‌موجب تصویب باغات سنتی به‌عنوان میراث ملی متولی مراقبت و صدور مجوز تغییر و ساخت‌وساز در این باغات است) در همراهی و هماهنگی سلسله‌مراتب بالاتر (استانداری، وزارت کشور، وزارت راه و شهرسازی و وزارت نیرو) تسریع‌کننده فرآیند بوده است و تمام موانع تخریب توسط شهرداری به‌مثابه نهادی ابزاری تأمین‌کننده منافع ذی‌نفعان (شامل طیفی گسترده از نهادهای حکومتی، دولتی، مالی، بخش عمومیت بخش خصوصی) بازار زمین و مسکن به انجام رسیده است.

در مجموع بر اساس تحلیل کیفی مبتنی بر تحلیل محتوایی، مشخص گردید که عامل قدرت در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی-قانونی و زیرساختی-ارتباطی در رشد و توسعه معاصر شهر قزوین نقش ایفا نموده‌اند. در همین راستا، تجزیه و تحلیل پژوهش، با توجه به ابزارهای مختلف مورد استفاده، به‌صورت عوامل جزئی و دقیق (که از دل بخش کلان بیرون کشیده شده‌اند)، به‌عنوان نموده‌های عینی عملکرد قدرت در سطح محدوده و حریم شهر قزوین مورد بررسی قرار می‌گیرند. بنا بر نظر کارشناسان و بعد از اجماع نظری رشد شهر در جهت شمالی منجر به تخریب باغ‌های شمالی شهر شده است و هرروزه بخش بیشتری از ارضی کشاورزی و باغی فدای توسعه شهری می‌شوند. باغات سنتی شهر، تحت

اراده نهادها و سازمان‌های حکومتی، افراد صاحب نفوذ تصرف و تغییر کاربری یافته‌اند، جاده کشی یکی از پیش‌نیازهای چنین فرآیندی بوده است.

با توجه به موارد فوق نخست اینکه زمین شهری به‌مثابه هر کالای دیگری نیازمند به عرضه است، عرضه چنین کالایی نیز بایستی توسط متولی مدیریت شهری صورت گیرد. از آنجاکه زمین بر اساس قانون جاری در کشور همواره در تملک خصوصی، دولتی-حکومتی و عمومی است، بدیهی است که هرکدام از مالکان اراضی یادشده تمایل بیشتری برای جهت‌دهی توسعه شهری به سمت اراضی در تملک خود تلاش نمایند. در حقیقت، نه ذی‌نفعان و مالکان اراضی نه‌تنها تمایل به چنین امری دارند، بلکه در رقابتی واقعی از تمامی ابزارهای در اختیار خود (اعم از قانونی و غیرقانونی) استفاده خواهند نمود تا برنده بازی زمین شهری گردند. از آنجاکه دریافت مالیات‌های عمده‌ای نظیر حق توسعه (نیازمند منبع) در کشور ایران وجود ندارد، پیروزی در این فرآیند به‌منزله ارزش افزوده بادآورده‌ای برای برنده تلقی می‌شود که می‌تواند با مزیت کسب‌شده بازهم اقدام به بازتولید ثروت بدین شیوه اقدام نماید. اما آنچه در این فرآیند به‌مثابه منبع درآمدی قانونی برای شهرداری‌ها در نظر گرفته شده است، عوارض ساخت‌وساز است، بدین معنی که اراضی بکر و دست‌نخورده همواره برای سازندگان جذابیت بالاتری نسبت به نوسازی بافت‌های فرسوده دارد.

بنابراین شهرداری‌ها با پیمان‌های نوشته و نانوشته از توسعه شهری به اراضی کشاورزی به‌شدت استقبال می‌نمایند و در این فرآیند هیچ‌گونه تردیدی نسبت به تخریب باغات، اراضی کشاورزی و کاهش سطح تولید کشاورزی، که همانا گرداننده اصلی جامعه و موتور محرک هر اقتصادی است، را به خود راه نمی‌دهند. حال با توجه به استیلا و غلبه بخش دولتی-حکومتی در قالب اندوهی وزارتخانه، نهاد، بنیاد و غیره که با وقوع انقلاب اسلامی انبوهی از اراضی را به تملک خود در آورده یا آنان را مصادره نموده‌اند، به‌روشنی می‌توان آنان را تعیین‌کننده‌ترین عامل در جهت‌دهی و بهره‌مندی از مواهب و منافع مرتبط با طرح‌های توسعه شهری به شمار آورد. در چنین مسیری هرچند افراد و اشخاص مرتبط با بخش خصوصی (بهره‌مندان از رانت و ارتباطات) نیز بهره‌مند می‌شوند اما به‌طورقطع به‌هیچ‌وجه نمی‌توانند رقیبی جدی برای ذات قدرت تلقی شوند، آنان که به‌صورت سیستماتیک توان تأثیرگذاری بر عملکرد طرح‌های توسعه شهری را دارند. بر اساس درنهایت بر اساس الگو نهایی بسط یافته، مرتبط با فرآیند اعمال قدرت در تخریب باغات سنتی قزوین می‌توان گفت اقتصاد رانتی، نبود سیستم مالیاتی، قانون ارث اسلامی، کمیت‌گرایی به‌مثابه ابزار سنجش عملکرد مدیریت، در کنار نبود رسانه آزاد، جامعه مدنی ضعیف و ... برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را به ابزار اعمال قدرت گروه‌های منتفع اقلیت و محرومیت هر چه بیشتر اکثریت و خارج شدن برنامه‌ریزی از مسیر تأمین‌کننده خیر عمومی شده است.

پیشنهادهای زیر را نیز در راستای اهداف پژوهش ارائه نمود:

- ارتقای شفافیت سازمانی در قالب انتشار لیست درآمد، هزینه، قراردادها، مناقصه‌ها، فرآیندهای استخدامی اولویتی است

که در هر حال بایستی موردتوجه شهرداری قزوین قرار گیرد.

- افزایش نظارت‌پذیری- پاسخگویی، انجام مصاحبه با خبرنگاران گروه‌های مختلف در قالب کنفرانس خبری جهت

اصلاح تصویر سازمان شهرداری به‌عنوان نهاد جمع‌آوری پسماند و مسئول خیابان‌کشی.

- تلاش برای جذب نخبگان علمی و متخصصان دانشگاهی جهت دستیابی به راهکارهای درآمدزایی پایدار، و نیز

به‌منظور ارتقای سطح تحصیلات کارکنان و مستخدمین سازمان.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- آجورلو، اسماعیل و طاهری، دانیال. (۱۳۹۵). *آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی بررسی مفهوم «قدرت سیاسی»*. پژوهشکده شورای نگهبان، دفتر مطالعات نظام سازی اسلامی، تهران.
- توسلیان، رحیم؛ روستایی، شهریور؛ حیدری چپانه، رحیم و اصغری زمانی، اکبر. (۱۳۹۸). تحلیل سیاست‌های عرضه زمین مسکونی، تولید فضای رانتهی و انسجام ساخت شهر مطالعه موردی: شهر زنجان. *مجله شهر پایدار*، ۲(۳)، ۷۹-۹۵. doi: 10.22034/jsc.2019.190701.1048
- رحیمی، محمد. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل عناصر قدرت شهری در دوره‌های تاریخی و معاصر. *مجله مطالعات ایرانی*، ۳۳(۱۷)، ۱۵۵-۱۷۶. doi: 10.22103/jis.2018.2108
- کاظمیان، غلامرضا. (۱۳۸۶). درآمدی بر الگوی حکمرانی شهری. *فصلنامه جستارهای شهرسازی*، ۲۰(۱)، ۵-۷.
- لشگری تفرشی، احسان؛ رضایی، محمدرضا و کاویان پور، گلشن. (۱۳۹۶). تبیین نظری کارکردهای قدرت سیاسی در فضای شهری. *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۳۲(۲)، ۵۲-۶۶. doi: 10.18869/acadpub.geores.32.2.52
- مشکینی، ابوالفضل؛ پذیرا، سپیده؛ قائدرحمتی، صفر. (۱۴۰۰). تحلیل ظرفیت نهادی مدیریت محلی جهت حکمروایی خوب زمین شهری در ایران. *مجله شهر پایدار*، ۴(۱)، ۱۵-۳۱. doi: 10.22034/jsc.2021.270240.1403
- مشکینی، ابوالفضل و نورمحمدی، مهدی. (۱۳۹۷). نقدی بر مدیریت زمین شهری کشورهای درحال توسعه (مطالعه موردی ایران). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۰(۴)، ۸۰۹-۸۲۹. doi: 10.22059/jhgr.2017.60530
- مشکینی، ابوالفضل؛ نورمحمدی، مهدی؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ صرافی، مظفر. (۱۳۹۴). الگوی سیاست‌گذاری مداخله دولت در مدیریت زمین شهری ایران (مطالعه موردی: شهر تهران). *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۱۹(۱)، ۱۸۱-۲۱۰.
- مشکینی، ابوالفضل؛ ژبلا، سجادی و تفکری، اکرم. (۱۳۹۰). تأثیر سیاست‌های واگذاری زمین و مسکن دولتی در گسترش کالبدی شهرهای ایران (نمونه موردی: شهر کرمانشاه). *جغرافیا و توسعه*، ۹(۲۳)، ۴۷-۶۷. doi: 10.22111/GDIJ.2011.545
- نژادبهرام، زهرا و جلیلی، سید مصطفی. (۱۳۹۹). تبیین مفهوم قدرت شهر و اثرات آن در فرآیند توسعه شهر تهران. *معماری و شهرسازی آرمان‌شهر*، ۳۳(۱۳)، ۲۸۰-۲۶۹. doi: 10.22034/aaud.2020.208096.2037

References

- Ajorlou, I., & Taheri, D. (2016). *Introduction to the concepts of public law Study of the concept of political power*. Guardian Council Research Institute, Office of Islamic Systems Studies, Tehran. [in Persian].
- Aunphattanasilp, Ch. (2019). Civil society coalitions, power relations, and socio-political ideas: Discourse creation and redesigning energy policies and actor networks in Thailand. *Energy Research & Social Science*, 58, 101-271. doi: 10.1016/j.erss.2019.101271.
- Belz, T., Hagen, D., & Steffens, Ch. (2019). Taxes and firm size: Political cost or political power?. *Journal of Accounting Literature*, 42,1-28. doi: 10.1016/j.acclit.2018.12.001.
- Carozzi, F., & Repetto, L. (2019). Distributive politics inside the city? *The political economy of Spain's Plan E. Regional Science and Urban Economics*, 75, 85-106. doi:10.1016/j.regsciurbeco.2019.02.002.
- Dobrucka, L. (2018). When planners depend on powerful actors: Automatism versus intentions. *Planning Theory*, 17(2), 234-252. doi:10.1177/1473095217698725.
- Dunleavy, P. (2012). *Urban Political Analysis*. London: Macmillan.

- Harris, J., Russell, Z., Maher, L., & Ferris, G. (2015). *Power, Politics, and Influence in Organizations*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition). J. D. Wright. Oxford, Elsevier.
- Hoang, K. D., & Lee, H.H. (2018). Accurate power sharing with balanced battery state of charge in distributed DC microgrid. *IEEE Transactions on Industrial Electronics*, 66(3), 1883-1893. doi:10.1109/TIE.2018.2838107.
- Karki, T. K. (2017) Should planners join politics? Would that help them make better cities. *Planning Theory*, 16(2),186-202. doi:10.1177/147309521560204.
- Kamete, A. (2012). Interrogating planning's power in an African city: Time for reorientation. *Journal of Planning Theory*, 11(1), 66-88. doi:10.1177/1473095211419116.
- Kazemian, Gh. (2007). An Introduction to the Model of Urban Governance, *Quarterly Journal of Urban Studies*, 19(20), 5-7. [in Persian].
- Kissfazekas, K. (2015). Relationships between politics, cities and architecture based on the examples of two Hungarian New Towns. *Cities*, 48, 99-108. doi: 10.1016/j.cities.2015.06.007.
- Lashkari tafreshi, E., Rezaei, M., & Kaviyanpoor, G. (2017). Theoretical Explanation of Functions of Political Power in Urban Space. *GeoRes*, 32(2), 52-66. doi:10.18869/acadpub.geores.32.2.52. [in Persian].
- Li, L., Lien, D., Wu, Y., & Zhao, Y. (2017). Enforcement and Political Power in Anticorruption Evidence from China. *World Development*, 98, 133-147. doi:10.1016/j.worlddev.2017.04.015.
- Luukkonen, J. & Sirviö, H. (2019). The politics of depoliticization and the constitution of city-regionalism as a dominant spatial-political imaginary in Finland. *Political Geography*, 73, 17-27. doi:10.1016/j.polgeo.2019.05.004.
- Maalsen, S. (2019). I cannot afford to live alone in this city and I enjoy the company of others: why people are sharing housing in Sydney. *Australian geographer*,50(3), 315-332. doi: 10.1080/00049182.2019.1613026.
- Meshkini, A., Pazira, S., & Ghaedrahmati, S. (2021). Analyzing of the Institutional Capacity of Local Management for Good Governance in Urban Land of Iran. *Journal of Sustainable city*, 4(1), 15-31, doi: 10.22034/jsc.2021.270240.1403. [in Persian].
- Meshkini, A., & Normohamadi, M. (2018). A Critique of Urban land Management in Developing Countries (Case Study: Iran). *Human Geography Research*, 50(4), 809-829, doi: 10.22059/jhgr.2017.60530. [in Persian].
- Meshkini, A., Normohamadi, M., Rokanuddin Eftekhari, A., & Sarafi, M. (2015). Model for Policy Making regarding Government Intervention in urban land management of Iran (Case study: Tehran). *MJSP*, 19(1),181-210, [in Persian].
- Meshkini, A., Sajjadi, J., & Tafakari, A. (2011). The Impact of Government Land and Housing Transfer Policies on the Physical Development of Iranian Cities (Case Study: Kermanshah). *Geography and Development*, 9 (23), 67-47. doi: 10.22111/GDIJ.2011.545 [in Persian].
- Muchadenyika, D. & Williams, J. (2017). Politics and the practice of planning: The case of Zimbabwean cities. *Cities*, 63, 33-40. doi: 10.1016/j.cities.2016.12.022.
- Murphy, K. & Fox, M. (2017). Towards a consensus regarding global signal regression for resting state functional connectivity MRI. *Neuroimage*, 154,169-173. doi: 10.1016/j.neuroimage.2016.11.052.
- Nejad Bahram, Z. & Jalili, S. M. (2020). Explaining the concept of city power and its effects on the development process of Tehran. *Armanshahr architecture and urban planning*, 33(13), 269-280. doi: 10.22034/aaud.2020.208096.2037. [in Persian].
- Nightingale, A. J. (2017). Power and politics in climate change adaptation efforts: Struggles over authority and recognition in the context of political instability. *Geoforum*, 84, 11-20. doi:10.1016/j.geoforum.2017.05.011.
- Rahimi, M. (2018). Study and analysis of elements of urban power in historical and contemporary periods, *Journal of Iranian Studies*, 33(17), 155-176. doi:10.22103/jis.2018.2108. [in Persian].
- Rashid, M., & Alobaydi, D. (2015). Territory, politics of power, and physical spatial networks: The case of Baghdad, Iraq. *Habitat International*, 50, 180-194.

- Spiegel, S. J. (2017). EIAs, power and political ecology: Situating resource struggles and the techno-politics of small-scale mining. *Geoforum*, 87, 95-107. doi:10.1016/j.geoforum.2017.10.010.
- Tavassolian, R., Rostaei, Sh., Heydarichiyaneh, A., & Asgarizamani, R. (2019). Analysis of the Residential Land Supply Policies, production of Rent Space and Urban Construction Coherence (Case Study: Zanjan City). *Journal of Sustainable city*, 2(3), 79-95. doi: 10.22034/jsc.2019.190701.1048. [in Persian].
- Unphattanasilp, Ch. (2019). Civil society coalitions, power relations, and socio-political ideas: Discourse creation and redesigning energy policies and actor networks in Thailand, *Energy Research & Social Science*, 58, 101-271. doi:10.1016/j.erss.2019.101271.

